

POVIJEST I SADAŠNJOST BEŠČAŠĆA

Venita Popović

Crkva nije nikada razumjela da su svete začete iz Božijih suza.

Emil Cioran

Korijene i izdanke patrijarhalne represije i mizoginije, da ne okolišimo, diljem svijeta, najprije valja potražiti u ideologiziranoj i instrumentaliziranoj religiji, iz koje izrastaju i u koju povratno urastaju moralnost i običajnost makro i mikro društvenih zajednica, nekad i do neprepoznatljivosti. Teološki manipulatori, ogrezli u moć - mule, kardinali, patrijarsi, ajatolasi, biskupi, rabini – sve bogom dana gospoda - prvo bi tražili dlaku u jajetu, potom bi je cijepali na četvoro da bi tu zadobijenu silu perfidno demonstrirali. Najčešće kao izopačenu interpretaciju Svetih tekstova i usmene Predaje iz njih ponikle, a u koju je Povijest nesmetano, uz krvavu cijenu plaćanu ljudskim životima, revnosno gomilala i taložila metaforičnu dvosmislenost.

Kako s dubokom tugom i gorčinom veli Shirin Neshat, iranska umjetnica, uloga i mjesto žene i ženskog tijela u društvenim zajednicama je oduvijek poprište fanatizmom natopljene borbe oko radikalne ideološke prevlasti, koja kudikamo više dolazi s desnih no s lijevih političkih orijentacija. Svetim tekstovima, iznova i nanovo prepakivanim prigodnim teološkim interpretacijama, ženomrsci su se stoljećima služili u lovu na vještice, izgonu demona, spaljivanju udovica, obrani obiteljske časti i čime sve ne, zavisno od povijesnog trenutka... danas se sasvim lijepo posluže parlamentarnom demokracijom.

Od Aristotelova "Femina est mas occasionatus" ("Žena je promašen muškarac") do, ponešto ublaženo, žene kao nedovršenog muškarca Tome Akvinskog "Mulier est vir occasionatus" ("Žena je nedovršen muškarac"), proteklo je tusuću i pol godina.¹ I ko zna šta bi ta ženska nedovršenost ili nepotpunost, ozlijeđenost ili sakatost porodila da nije božije volje i providnosti, čiji je ekskluzivni akcionar muškarac, zadužen da je dovede u red. Milom ili silom. U međuvremenu, koje se rasteglo do današnjih dana, uglavilo se između filozofa i teologa sijaset apologeta "izgubljenih u prijevodu" tzv. povijesnih kontekstualnih opravdanja za uvriježena razmišljanja i predrasude o ženama i ženskom.

Sve anonimne žrtve takve prakse sudbinski i simbolično tragično sabire Hipatija koju su, nevažno da li kršćanski fanatici ili pak plaćenici, 415. godine presreli i zaskočili, odvukli u crkvu, svukli i obeščastili, mrcvarili i raskomadali, potom tijelo vukli po Aleksandriji i izvan grada spalili. Još više vremena nego što je proteklo između dva mudraca, iscuriće čak preko milenij i pol, kad će desničarska bagra – tzv. frajkori, 15. januara 1919. uhapsiti i kundacima premlatiti filozofkinju Rosu Luxemburg u Berlinu, mučiti i ubiti isti taj dan i baciti tijelo u kanal rijeke Spree.

Nemojmo nipošto izostaviti dvije ili čak više neizravnih krivaca za smrt dviju velikih žena. Prva muškarčina je patrijarh Ciril, druga rimski prefekt Orest, koji je posjećivao Hipatijina predavanja, između ostalog i o Aristotelovoj filozofiji, a prema Sokratu Skolastiku, čak se i savjetovao s njom o političko-administrativnim stvarima, da bi je, na koncu, možda neizravno, optužio za vjerske razmirice između kršćana, židova i pagana.

Što god da je presudilo stravičnoj smrti Hipatije, koliko god izvori bili nepouzdana, klerikalno vlastohleplje ili paganski kukavičluk, krivnju snose njeni mizogini suvremenici. Zašto? Jer je kao žena "imala iznimno velik moralni autoritet: svi su izvori jedinstveni u priznavanju njezine iznimne etičke

1 "Aristotel, postupajući deskriptivno, kodificirajući zatečeno stanje, mnogo je pogubniji: prije svega u izlaganju, u traženju razloga zašto i odakle niži položaj žena (prije svega u *Politiци* te *O nastanku životinja*)... Miran Aristotelov glas koji pola čovječanstva smješta izvan najviše ljudskosti (zajedno s robovima i djecom) ostaje takoreći strukturno ugrađen u filozofski pristup.", Nadežda Čačinović, "Mizoginija u filozofskoj tradiciji" u *Ljudska prava žena*, Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", Zagreb 2011.

hrabrosti, pravednosti, vjerodostojnosti, intelektualne snage i odanosti javnim poslovima."²

I tamo gdje svjedočanstva o civilizacijskom barbarizmu odnosa prema ženama nisu pretpovijesna dokumenta, *sensu propriu*, ne bi smjela biti nejasna, neizvjesna niti mutna, zakulisno kao vinovnike pronalazimo koga drugog nego nekolicinu muškarčina koji imaju problem s intelektualnom izvrsnosti žena. Među njima je Friedrich Ebert, Rosin bivši suborac, lider Socijaldemokratske partije i tadašnji kancelar, na čiji mig je ministar obrane i šef policije Gustav Noske s vojskom i frajkorskim hordama kapetana Waldemara Pabsta krvavo i svirepo okončao revolucionarne nemire, poubijavši pored Rose Luxemburg i Karla Liebknechta još stotine članova Komunističke partije Njemačke. Nešto slično onome što su Liebknecht i Luxemburg kao osnivači Komunističke partije Njemačke zalud tražili, sudjelujući u radu ustavotvorne skupštine - osnivanje socijalističke republike - i bili nadglasani, Ebert će učiniti netom po njihovom ubojstvu i u februaru 1919. proglasiti weimarsku republiku, te postati njenim prvim kancelarom.

Ta vajmarska tvorevina, ponikla na svirepo krvavom obračunu s političkim neprijateljima i neistomišljenicima do samog svog konca zaudarala je prljavim i podlim političkim kompromisima. Ako to nisu bila "mračna vremena" što onda jesu? Stoga nije bez debelog razloga Hannah Arendt upravo Crvenu Rosu u zbirci ogleđa iz 1968. pod nazivom "Ljudi u mračnim vremenima" smjestila među rijetke časne ljude, posvetivši joj drugi esej, odmah iza onog o Lessingu. Riječima velike filozofkinje Luxemburgovu je krasio "osjetljiv i pozorni um, njezin osjećaj za pravdu i slobodu, univerzalnu ljudskost i istinski, gotovo naivni prezir prema socijalnim i etničkim razlikama" i to u doba razmahanog zla kad je "svjetlo javnosti sve pomračivalo" i kad tu pomahnitalu sablast "nisu skrivale stvari iz stvarnosti, nego neprekidno djelotvorno dvosmisleni govor listom svih službenih predstavnika vlasti uz sijaset prepređenih varijacija", koji su tada i dugo poslije smrti Luxemburgove "zataškavali neugodne činjenice" jezive društveno-političke zbilje. Neka Arendtova zaključki jednu užasnu sudbinu za još mnogo žena živo

---

2 Navedeno prema zapisima iz monografije *Hipatija iz Aleksandrije* poljske profesorice Marije Dziel-ske koju donosi knjiga koju je uredila Nadežde Čaćinović *Žene i filozofija* u izdanju Centra za ženske studije Zagreb 2006.

simboličnu: "Bila je autsajderica, ne samo zato što je bila i ostala poljska Židovka u zemlji koju nije voljela i stranci koju će uskoro prezreti, nego i zato što je bila žena."

I kamo god da nepredvidivo meandrira univerzalna povijest plaveći različita civilizacijsko-kulturna podneblja, svugdje za sobom ostavlja plodne nanose za bujanje patrijarhalnosti. Iščitajmo sada, u jednom drugačijem ključu, čuveni i još čuvenije zlorabljeni početak Marx-ovog *18. brimera Louisa Bonaparte*: "Hegel primjećuje negdje da se sve velike svjetskoistorijske činjenice i ličnosti pojavljuju tako reći dva puta. Zaboravio je dodati: jedanput kao tragedija, drugi put kao farsa." Još Marx-a: "Tradicija svih mrtvih generacija pritiskuje kao mora mozak živih..." koji "bojažljivo prizivaju u svoju službu duhove prošlosti, pozajmljuju od njih imena, bojne parole, kostime, da bi, prurušeni u to prečasnno ruho i pomoću tog pozajmljenog jezika, izveli novi svjetskoistorijski prizor." Marxu možda i nisu u tom času bili na umu svjetskoistorijski prizori iz backstage-a povijesti svakodnevnice, gdje su se ženske žrtve duhova prošlosti i njihovih nasljednika samo umnažale. I dan danas sablasti minulih epoha prisvajaju se nimalo plašljivo, nego bezobrazno, besramno i drsko, onako kako priliči jednoj rigidno patrijarhalnoj istoriji beščaća.

O političkoj i pravnoj torturi, dakako slizanoj s vjerskom isključivošću i rigidnošću, koja kod zaluđenih sljedbenika i podanika dovodi do kriminalnih eskalacija nasilničkog odnosa prema ženama bolno svjedoči dokumentarni film iz 2021. *Dying to Divorce*, preveden kao *Žudnja za razvodom ili Rastava vodi u smrt*, britanske redateljice Chloe Fairweather. Priča je to o rastućem femicidu i sakaćenju žena koje su se usudile zatražiti razvod u Turskoj, gdje pod autokratskim režimom brkatog inkvizitora svaka treća žena barem jednom iskusi obiteljsko ili partnersko nasilje. Tom anticivilizacijskom i nečovječnom državnom i socijalnom smjeru odvažno se opiru feminističke aktivistkinje koje predvodi odvjetnica Ipek Bozkurt prosvjedujući i rudareći za pravdom za svoje dvije klijentice, "srećom" preživjele žrtve nasilja. Prva je Arzu, kao četrnaestogodišnjakinja udata za deset godina starijeg luđaka, obogaljena, ostavši bez udova, i ruku i nogu, pošto je manijak na zatraženu rastavu braka u nju ispalio sedam hitaca. Sa svojom odvjetnicom bori se za život i starateljstvo nad oduzetom djecom. Druga je Kubra: Ona je bila uspješna i popularna tv-voditeljica dok nije preživjela krvarenje u mozgu nakon što

ju je suprug premlatio dva dana poslije porođaja. Usljed nanešenih povreda ne može hodati ni govoriti. Njena borba je usredotočena na to da povрати govor kako bi svjedočila protiv njega na sudu jer on poriče napad, a pripala mu je i njihova kćer. Nema nikakve sumnje, veoma su obećavajući izgledi pokrenutih predmeta, također i za one još neotvorene slučajeve, u zagušljivom fatalističkom ambijentu u kom se mantra i zikra ono što sam Vjerovjesnik pre/poručuje: "Nemojte tražiti razvod braka bez opravdanih razloga, jer od svih stvari koje je Allah dopustio - najviše mrzi razvod braka." Pogotovo kad to upozorenje stigne do načuljenih ušiju preko gluhih telefona posredništva.

Kršćanstvo je nešto manje velikodušno: "Što dakle Bog združi, čovjek neka ne rastavlja!" (Evangelje po Marku, 10,9), ali ostavlja bubu u uhu, pravni lijek krcat olakšavajućim okolnostima, nudi izlaz iz bračne krletke kao alat muškarcu u škripcu, da raspečati zavjet i skрати protok bolesti i zdravlja, dobra i zla, siromaštva i bogatstva sve do konca onog proslavljenog patetičnog recitala – "dok nas smrt ne rastavi". Bez bračnog kišobrana bivalo je nezamislivo gore po žene.

Ako je batina izišla iz Raja onda je otišla ravno u šake katoličkog klera – svećenika i sve, sve samo ne časnihi sestara - pričaju to nakon više od dvije stotine godina preživjele žrtve Magdaleninihi praonica u Irskoj nakon što je otkriven pakao koncentracijskih kampova za djevojke i djecu. Nakana je bila još prve takve ustanove iz 1765. preodgoj i pomoć "posrnulim" ženama, a na stvari se radilo o novačenju siromašnih, trudnih, siročadi, skitnica, sitnih prestupnica, ili jednostavno od obitelji povrijeđene časti izručenih djevojaka.

Najotužniju činjenicu predstavlja to što su egzekutorice nečuvenih svireposti nad ženama i djecom bile žene zavjetovane Kristu, redovnice izbezumljene do sadističke revnosti, kazneno kompenzirajući svojevolumno izabrani asketizam nad drugim ženama, preobraćajući ih u objekte.

I da zlo bude veće, zataškavanje je trajalo stoljeće-dva. Istina je poput vode pronašla put kad su nečasne sestre dušebrižnice zbog novčanihi gubitaka odlučile prodati zemljište u Donnybroku, dijelu Dublina, i kad je u masovnoj grobnici na toj parceli 1993. pronađeno 155 tijela ženskog spola. Potom je užas postao još jeziviji kad su 2014. pronađeni posmrtni ostaci 796-oro novorođenčadi u septičkoj jami. To su bile bebe od njih tri stotine tisuća koje

nisu imale "sreću" da budu prodane, a umirale su od bolesti i izgladnjelosti u neljudskim uvjetima azila od kojih je posljednji ugašen 1996.

I kad su premlaćivanjem, mrcvarenjem, silovanjem, oduzetim identitetom i otetom djecom ušutkane žive, progovorile su mrtve žene. O tome piše Claire Keegan u ironijski intoniranom naslovu kratkog romana *Te sitnice*. O tom mučninom i stradanjem žena i djece ispunjenom nevaktu, smještenom u irski gradić New Ross, na Božić 1985. godine, autorica humanistički precizno i odmjereno, dikensovski istančano pripovijeda o horroru priređenom ženama i suučesništvu gotovo cijele katoličke zajednice, ali i o odvažnosti duhom neslomljenih i moralno nepokolebanih pojedinaca. Pozajmimo zato, bez griže savjesti, od Shakespeare-ova književnog suborca Thomasa Middletona naziv njegove tragedije *Žene, čuvajte se žena*, više od stotinu godina objavljenu prije prvog otvorenog klastera Magdaleninih sestara. Patrijarhatu nikad nije nedostajalo kolaboracionistkinja. Olakotne okolnosti ne iskupljuju. Svete su sve te žrtve, kao i preživjele. Cioran je donekle nesmiljen, pruža Apsolutu pravo na neutješnost zbog povijesnog ženskog martira: "Dodjelivši atribut svetica samo nekolicini žena, crkva je pogrešila. Njena mizoginija i tvrdičluk primoravaju me na veću darežljivost. Svaka žena koja lije ljubavne suze u samoći svetica je. Crkva nije nikada razumela da su svete začete iz Božijih suza."³

Kupio sam prsten, kupio sam pušku (Cane, Partibrejkersi)

"Jedno od to dvoje baciću u reku", pjesma ide dalje u ironičnom tonu, a u stvarnom životu zajednice dogmatičnih baštinika i zagovornika "narcizma malih razlika" zvanoj "region", vatreno, hladno i svako drugo oružje za svaki slučaj drži se na suhom i rado upotrebljava na prvi znak neposlušnosti prstenovane. U Bosni i Hercegovini, zemlji s obećavajućom kombinacijom abrahamovskog nasljeđa, od 2015. godine, dakle za nepunih sedam ljeta Gospodnjih, ubijeno je *više* od 60 žena, Jedna si Jedina Moja Domovina. Ovo *više* duguje se nepouzdanoj statistici dok je nešto izvjesnije s utvrđivanjem motiva zvjerskih napada na žene: posrijedi je odluka o napuštanju supruga ili partnera, nakon dugogodišnjeg trpljenja i opetovanih prijava nasilja. Išlo je toliko daleko da je svirepo ubojstvo augusta ove godine u Gradačcu ubojica

3 E. Cioran, *Suze i sveci*, Bratstvo-jedinstvo Novi Sad 1989., s rumunskog preveo Petru Krdu, str. 56

uživo prenosio putem društvenih mreža, a virtualna svjetina ispratila gnušnim i morbidnim komentarima potpore.

Evo kako stvari stoje u komšiluku, prema izvještaju Autonomnog ženskog centra iz Beograda: "U periodu od 1. januara do 30. juna 2022. godine na osnovu medijskog izveštavanja zabeležno je ukupno 17 ubistava žena: od čega 12 slučajeva ubistava u porodično-partnerskom kontekstu i 5 slučajeva ubistava izvan porodično-partnerskog konteksta." Mizogina žetva u "celom prethodnom letu", Bože Pravde, iznosila je "dvadeset punoletnih žena". Isti izvor za istu 2021. za regiju Zapadnog Balkana u koju pored Srbije još ulaze i "ulažu u femicid u porodično-partnerskom kontekstu" bilježi 51 žrtvu: Albanija (12), Bosna i Hercegovina (9), Kosovo (2), Crna Gora (2) i Sjeverna Makedonija (6).

Niti u susjedstvu, u Hrvatskoj, mizogini 'mirni i dobri građani' ne sjede skrštenih ruku, osim kad mole po trgovima da im bog da pokorne ženice. Svake godine ili se ponavlja ili raste broj slučajeva femicida. Samo u protekloj godini 14 zabilježenih žrtava, u zadnje dvije decenije preko četiri stotine, o junačka zemljo mila, dok svakih petnaest minuta, prema udruzi B.a.B.e., neka žena u lijepoj našoj doživi obiteljsko ili neki drugi oblik nasilja. Svejedno odviše li se ono unutar doma, ispred njega, na javnom ili na radnom mjestu, počinitelji su redovno ili bivši ili trenutni intimni partneri. Sramni rekordi prevalencije femicida i obiteljskog nasilja se stalno iznova neslavno obaraju upravo dok su branitelji/ce, njegovatelji/ce i čuvari/ce kršćanskih vrijednosti najgrlatije i najarogantnije. Nije zalud Nacionalni dan borbe protiv nasilja nad ženama 22. rujna, dan na koji je 1999. godine u zagrebačkom Općinskom sudu tijekom brakorazvodne parnice Mato Oraškić ubio svoju suprugu Gordanu Oraškić, njezinu odvjetnicu Hajru Prohić, sutkinju Ljiljanu Hvalec i teško ranio zapisničarku Stanku Cvetković.

Oslušnimo što o mizoginoj seksualizaciji vječne krivnje žene veli Michel Onfray u *Ateološkoj raspri*: "Religije Knjige gnušaju se žena: one vole samo majke i supruge. Da bi se spasle svoje konstupstancijalne negativnosti, za njih postoje samo dva rešenja – u stvari, jedno u dve faze – udati se za muškarca i izroditi mu decu... supruge i majka ubijaju ženu, a na to i računaju rabini, sveštenici i imami radi spokojstva muškarca... Porodica funkcioniše kao nezaobilazan horizont... ona podrazumeva brak, koji judaizam posmatra kao

uslov da njegov Narod preživi, koji Crkva hoće da vidi kako raste i množi se, koji muslimani vide kao znak Prorokovog blagoslova. Sve ono što koči ovu metafizičku demografiju, pokreće monoteistički gnev. Bog ne voli planiranje porodice."⁴

Prate li se iranska dešavanja nakon što je policija za moral usmrtila Mahsu Amini zbog nepravilnog nošenja hidžaba, potom i blogerku Hadis Nadžafi i još tri stotine mladih Iranki i Iranaca u prosvjedima koji su buknuili u zemlji suludog teokratskog režima, onda nam kritička analiza francuskog mislioca više nimalo ne izgleda preoštra, prije će biti nevjerovatno nedjelotvorna unatoč svoj svojoj logičnosti i aktualnosti za suvremeno doba. Pogotovo ako se zna da svi radikalni prokršćanski i ini desničarski populistički pokreti, zašto ne kazati i fašistoidni, zavide još od islamske revolucije svom ne manje fašistoidnom inspirativnom represivnom iranskom modelu. Stoga je i pobjeda žena u Iranu krvavo i preskupo plaćena, jer je djelomična a donekle i kolektivno samoskrivljena povijesna pustolovina pri smjeni vlasti, padom šaha i dovođenjem Homeinija na čelo države.

Upravo o tom nepredvidivo burnom toku i mutnoj identitetnoj složenosti u koju su žene po/tonule punih četiri decenije, ali i nevojbeno muške ideološko-političke i kulturne otimačine za žensko tijelo svjedoči serijal sugestivno meditativnih fotografija naslovljen *Allahove žene* Shirin Neshat, nastao između 1993. i 1997. po njenom povratku iz Irana u SAD. Stoga se i suvremene interpretacije teologinja, koliko god ponekad bile i akrobatske, a koje nadahnuće i dokaze protiv drugorazrednog tretmana žene pronalaze u svetim tekstovima ne bi trebale biti potpuno uzaludne. Unatoč ponekad pretjeranoj euforičnosti kršćanskih i islamskih feministkinja, jer pomaci su skromni, one ipak smanjuju već pomenutu "izgubljenost u prijevodu" kod onih koji žele slušati, te ih ne treba ignorirati nego angažirati u solidarnu mrežu borbe protiv nasilja nad ženama. Kao i muškarce koji se gnušaju povijesti a i sadašnjosti beščašća.

4 M. Onfray, *Ateološka rasprava, Fizika metafizike*, Rad 2005. Beograd, s francuskog jezika prevela Dana Milošević, str. 139, 140